

Любов Пшенична

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-2840-2189

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/129-146

АКАДЕМІЧНА ЧЕСНІСТЬ: ПРИРОДА ЯВИЩА ТА ПРІОРИТЕТИ ПОШИРЕННЯ СЕРЕД СТУДЕНТСТВА

Стаття розкриває природу феномена академічної чесності як категорію моралі, основою якої є етика – система моральних норм і правил, що проявляються в різних формах людських стосунків: звичаїв, релігійних норм, законів та послідовно доводить, що головним завданням університету є виховання у студентів прагнення до знань та пошуку істини, що той, хто знає, уміє, використовує, дотримується чітко визначених правил та принципів морально стійкої особистості, той і буде дотримуватися постулатів академічної доброчесності.

Подані визначення зобов'язують професорсько-викладацький склад закладу вищої освіти спонукати студентів до усвідомлення й чіткого дотримання фундаментальних цінностей вищої освіти, які є прямим шляхом до підвищення якості знань, через формування академічної культури, академічної грамотності, необхідних практичних навичок усної й писемної мови у студентів, які необхідні для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності; забезпечення їх потрібними знаннями та інструментами, оволодіння та оперування якими є необхідними для повноцінного функціонування в освітній спільноті, а також на ринку праці в майбутньому, а досягнути високої якості освіти можливо лише створивши академічне середовище відповідальності та чесності.

Ключові слова: *чесність, академічна доброчесність, етика, мораль, цінності, учасники освітнього процесу, принципи, стандарти.*

Постановка проблеми. Виклики сьогодення спонукали українське суспільство стати на шлях змін, зокрема, у сфері вищої освіти. Українські освітяни почали усвідомлювати та працювати над утіленням європейських стандартів, що спричинило зацікавленість поняттями «академічна чесність» та «академічна доброчесність».

Міжнародний центр академічної доброчесності при Ротлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні, розробив документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності». За цим підходом, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: *чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності* (Killinger, 2010).

Дані поняття належать до етичних норм, адже доброчесність у нашому світі великих протиріч є саме тим наріжним каменем, який складає фундамент внутрішньої гармонії людини, чесності у способі власного життя, стійкості її характеру, чистоті духу й дотримання морального образу в усіх її

проявах, а тому саме вища освіта зобов'язана виконувати соціальну місію, адже вона покликана виховувати інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей учасників освітнього процесу.

На жаль, сучасна університетська практика демонструє порушення академічної доброчесності, що приводить до неналежного ставлення студентів та викладачів до освітньо-наукового процесу та своїх обов'язків, упередженого оцінювання чи зловживання своїми правами з боку учасників освітнього процесу, порушення етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання, провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання, наукових і творчих досягнень.

Тож упровадження академічної чесноти утверджуватиме цінність вищої освіти, сприятиме об'єктивності в судженнях і висновках, допоможе уникати обману та шахрайства й дозволить керуватися власною обізнаністю учасників освітнього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Друга половина ХХ століття в національній системі освіти ознаменована яскраво вираженим процесом створення суспільства знань, який ставить сферу вищої освіти в центр формування соціальних і професійних еліт, робить її відповідальною за трактування, розповсюдження й використання нових знань. Етапи історичного розвитку, проблеми реалізації академічної свободи розглядалися в наукових працях таких відомих зарубіжних науковців, як Л. Александер, А. Доусон, К. Йокояма, В. ван Олстін, І. Ордоріка, Р. Пост, Н. Рапопорт, К. Рассел, К. Сміт, Р. Стендлер, М. Тайт, Ф. Хатчесон, Е. Шилс та ін., питаннями академічної доброчесності як національної потреби та дієвого інструменту забезпечення якості вищої освіти займалися науковці Т. Фініков, Т. Добко, І. Єгорченко, В. Сацик, Є. Стадний, Д. Шулікін та ін.; академічна чесність у наукових дослідженнях представлена в роботах А. Артюхова, Ю. Єпіфанова, С. Курбатова, О. Меньшова, О. Полоцької, Н. Сорокіної та ін.; засади академічної доброчесності в боротьбі з плагіатом мають висвітлення у працях К. Афанасьєвої, А. Берлач, Л. Присяжної, А. Сідляренка, О. Чмир та ін., але шляхи виховання інтелектуальної гідності та питання поширення кращих практик академічного письма в Україні серед студентів потребує як додаткового вивчення, так і запровадження як дієвого інструменту надання й здобуття якісної вищої освіти, дотримання принципів, закладених в освітню діяльність та виховання цінностей академічної гідності.

Мета статті – дослідити природу явища «академічна чесність» та запропонувати студентству ефективні шляхи виховання в собі інтелектуальної гідності й дотримання фундаментальних цінностей академічної доброчесності.

Методи дослідження: аналіз історичних та наукових джерел, останніх досліджень та публікацій, формулювання висновків та визначення напрямів подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Академічна доброчесність є категорією моралі. Ще з сивої давнини людині потрібний був якийсь надзвичайний поштовх, щоб запровадити моральні норми та правила, відкрити їй світ нескінченного етичного самовдосконалення. Саме цими питаннями і займається етика – філософська дисципліна, предметом дослідження якої є мораль і моральність. Етика як система моральних норм є невід’ємною частиною людства, проявляючись у різних формах людських стосунків: звичаїв, релігійних норм, законів. Будь-яка усвідомлена дія людини по відношенню до іншої людини, природи або самої себе оцінюється з позиції моралі. Перші спроби виявлення й узагальнення моральних процесів представлені в роботах Анаксимандра й Геракліта.

Предметом етичних міркувань ранніх філософів виступає існування єдиного універсального світоустрою, доступного для досягнення розумом людини, адже знаючи світовий порядок, людина може змінити свої внутрішні якості, сформувані чесноти.

У цей час чесноти належали не до моральності, а до способу світосприймання, якості людської душі оцінювалися по здатності особистості протистояти зовнішньому світу, а уявлення про форми й способи суспільних відносин розглядалися на основі людських, а не божественних установлень: законів, соціальних і правових норм.

У V в. до н.е. чесноти набувають цивільних рис, які забезпечувалися відповідною законодавчою базою. Моральне обличчя громадян набуває великого значення для успішності в суспільних справах. На думку Демокрита, прекрасне, справедливе, доброчесне – це лише встановлені людьми найменування корисних для виживання властивостей людини, що дають життя й задоволення. На жаль, людина не знає меж задоволенню і дуже часто зловживає ним. За твердженням Демокрита, шлях розуміння міри лежить через людський розум, який є моральною цінністю.

Сократ і Платон зробили предметом своїх досліджень моральні чесноти, дали загальні визначення таким основним етичним поняттям, як «благо», «прекрасне», «чеснота», «користь», «щастя» тощо.

Вперше в науковий обіг Аристотель увів термін «етика» (від грец. Etos – характер, склад душі). Аристотель вважав моральність придбаною якістю душі, адже для досягнення етичних чеснот необхідно встановити контроль розуму над пристрастями.

Основою християнської етики є Золоте правило моральності: «І так у всьому, як хочете, щоб із вами чинили люди, так чиніть і ви з ними, тому що в цьому закон і пророки», яке тісно пов’язане з любов’ю до Бога.

Християнська етика стверджувала, що людина, яка не належить до церкви, не може бути моральною в істинному розумінні слова.

Для епохи Відродження природні закони доповнюють і підтверджують божественні. В основі етичної теорії лежить антитеза особистість – суспільство.

Початок становлення української етичної думки співпадає з розквітом Київської Русі XI ст. – XII ст., коли складається притаманний українській духовній традиції тип мислення, а філософська думка розвивається в тісному зв'язку з релігією.

Просвітницькі ідеї української етики склалися й розвивалися в Києво-Могилянській академії, адже етика посідала тут одне з чільних місць. Етичні курси професорів були побудовані у формі диспутів на основі етики Аристотеля, де з'ясовувалися глибокі тлумачення про добро і зло, про моральну мету людських учинків, про кінцеву мету та цільові принципи людських дій, про волю та її зв'язок із інтелектом і низка інших, не менш актуальних питань.

Нові підходи до тлумачення моральних чеснот етична теорія набуває у XIX-XX ст. Етичний радикалізм розглядає можливість удосконалення людського духу не засобами моральної саморефлексії особистості, а шляхом удосконалення соціальних інституцій за умови якісної зміни суспільного життя.

Етика XX століття не хоче підкорятися вже раніше створеним моделям у буденному існуванні, а демонструє світу власні поняття чеснот. Доброчесність в етичному світі XX сторіччя передбачала здійснення основних переоцінок людських цінностей до життя, породжувалися загальні зразки класичних понять моралі, тому що моральні цінності – це найголовніші риси в людському житті.

Екскурс у минуле світової культури виявляє важливу особливість її розвитку, яка полягає в тому, що проблеми морального буття людини завжди викликали пильний інтерес із боку найвидатніших мислителів. Розвивалася культура й одночасно розвивалась її етична самосвідомість. Жоден великий філософ минулого не оминув увагою питання моральності, аналізуючи не тільки дійсне, а й розмірковуючи про належне.

Чесність є поняттям етики, вона є однією із граней людських чеснот, моральною якістю й відображає одну з найважливіших вимог моральності, яка за своєю основою визначає результат певних позитивних моральних якостей. Дотримання чесності є основою життєдіяльності людини, сутністю її життя, унормованим стандартом поведінки в суспільстві: правдивість, принциповість, вірність взятим зобов'язанням, щирість перед іншими і перед самим собою.

Чесність виникає як відображення людських спільнот, адже людина не повинна вчиняти так, щоб її поведінка принижувала гідність її сім'ї, роду

або стану. У цьому сенсі значення поняття *чесність* сягає сивої давнини, в епоху рицарства, а її розквіт припадає на часи середньовіччя. Людина честі має піклуватися про власну репутацію, репутацію сім'ї, соціальної групи, до якої вона належить.

Змінювалися епохи, устрої суспільства, люди, але безперечною рисою морального прогресу є те, що належність до людей честі визначається вже не зовнішніми ознаками, а покликом серця, вихованням, внутрішнім цінностями самої особистості. Найбільш вираженим для історії людської моральності останніх століть є те, що ідея честі в системі моральних пріоритетів все більше поступається своїм місцем ідеї людської гідності.

Етика розглядає чесність як позитивну якість, але, на жаль, все більше людей у своїх практичних справах допускають дрібний обман. У широкому розумінні *чесність* – це правдивість – якість, якої нас навчають від народження батьки, але доросле життя людини вносить у це поняття свої корективи, адже правдивість і чесність не завжди потрібна.

Головним завданням університету є виховання у студентів прагнення до знань та пошуку істини. У процесі освітньої діяльності й вільних дискусій учасники освітнього процесу підтримують прагнення до навчання, стимулюють вивчення і дослідження ідей, долають перешкоди, передають знання. Потяг до знань і пошук істини мають життєво важливе значення для діяльності особистості, а свідома брехня та нечесність в академічній діяльності вважаються особливо небезпечними.

Університет – це місце, де сповідуються принципи академічних свобод, що сприяють досягненню академічних цілей: наукові дослідження, викладання, розширення освіти і знань.

Академічна чесність (academic integrity) – це сукупність цінностей та принципів, яких повинні дотримуватись учасники освітнього процесу, вона передбачає гідну та свідому поведінку під час виконання письмових контрольних робіт, складання іспитів, написання курсових і кваліфікаційних робіт, проведення досліджень та інших видів освітньої діяльності.

Університетська спільнота повинна дотримуватися об'єктивності в судженнях і висновках, уникати обману й шахрайства, керуватися власною обізнаністю.

Сутність поняття *академічна чесність* становлять сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу в освітній діяльності, у процесі викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень, вона відіграє надзвичайно важливу роль у науковому світі, колі вчених, викладачів та студентів, вона є моральним ядром академічної культури.

Академічна культура не може бути запозичена чи перенесена з культур інших країн світу. Ми вивчаємо європейські та світові практики для

розробки власних методів і засобів запровадження та розвитку академічної культури, які будуть адаптовані до реалій соціально-економічного розвитку нашої держави, правового регулювання даної проблеми та рис українського менталітету.

Українська вища школа – це своєрідна модель суспільства. Навчання в закладі вищої освіти припадає на період становлення й формування цінностей, установок і моделі поведінки, які визначатимуть місце і роль молодого людини в дорослому житті, дозволить сформувати у стінах університету не просто фахівця, а соціально активного і відповідального громадянина, лідера, який здатен допомогти змінити світ та інших людей на краще і саме в цьому виявити свою значимість і потрібність для суспільства.

Академічна доброчесність як загальноприйнятне поняття дозволяє охопити різні сфери академічного життя, де кожному із учасників відведена його особлива унікальна роль, визначені права, обов'язки та відповідальність, що виражаються в сукупності етичних принципів та визначених законом правил, а тому охоплює спектр від індивідуального до колегіального вимірів, де індивідуальний – зосереджений на професійній етиці конкретної особи, на їх власних цінностях і орієнтирах, які забезпечують їм репутацію та повагу в академічному середовищі.

Науково-педагогічний працівник, науковець, здобувач вищої освіти – члени академічної спільноти, а тому належать до інституційного виміру й забезпечують упровадження принципів академічної доброчесності в освітньо-науковий процес закладу вищої освіти. Їх обов'язок – сформувати та закріпити у студентів стійкі правила академічної доброчесності, виховати прагнення до їх дотримання та в усіх сферах життя.

Поодинокі, разові заходи не можуть привести до цілісності утвердження принципів академічної доброчесності, а тому повинна працювати система, яка дозволить імплементувати законодавчу й нормативно-правову бази і забезпечить стале функціонування системи вищої освіти.

Разом із тим академічна доброчесність у колегіальному вимірі – це дотримання її постулатів у світовому академічному просторі, що забезпечує гарантування та підвищення якості освіти, довіри до результатів навчання, викладання, наукових та творчих досягнень.

Позицію і поведінку учасника освітнього процесу визначають не тільки особистісні, наукові, педагогічні, громадські досягнення, а й система відносин, дотримання норм та правил поведінки з колегами, здобувачами вищої освіти, роботодавцями, стейкхолдерами, адміністрацією. Важливим засобом імплементації академічної доброчесності в державні освітні та наукові системи є введення цього поняття через Закони України.

Слід зазначити, що Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 року вперше на нормативному рівні закріплено поняття «академічна доброчесність». Стаття 42 Закону України «Про освіту» дає визначення

поняття *академічна доброчесність*, визначає чинники, за допомогою яких передбачено дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; указує на прояви академічної недоброчесності та притягнення до академічної та іншої відповідальності за порушення академічної доброчесності.

Пунктом 5 ст. 42 «Академічна доброчесність» визначено, що за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності, а саме:

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавленні присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи обіймати визначені законом посади (*Про освіту, 2017, с. 380*).

Пунктом 6 цієї статті визначена відповідальність здобувачів вищої освіти за порушення академічної доброчесності й зазначено, до якої академічної відповідальності вони можуть бути притягнуті:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання (*Про освіту, 2017, с. 380*).

Визначення *академічної доброчесності* представлено у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», а у ст. 63 закріплені обов'язки осіб, які навчаються в закладах вищої освіти щодо дотримання академічної доброчесності, також законом передбачено відкликання диплому про порушення вимог академічної доброчесності.

Сьогодні на обговорення академічної спільноти Міністерством освіти і науки України представлено проект Порядку скасування рішення про присудження ступенів вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації, який викликав неоднозначні відгуки, але червоною ниткою проходить думка про те, що академічної доброчесності потрібно дотримуватися.

Перед університетською академічною спільнотою стоїть головне завдання: *виховати* у здобувачів вищої освіти потребу в дотриманні академічної доброчесності, *навчити* студентів академічного письма,

сформуванню, починаючи з моменту їх вступу до університету, вимоги щодо оформлення власних думок, публічних виступів, візуальних презентацій, написання тез виступів, статей, наукових досліджень тощо.

Так склалося і вже стало традицією, що опанування навичок якісного академічного письма – це складний процес, що потребує наполегливих і тривалих зусиль як із боку професорсько-викладацького складу, так і від здобувачів вищої освіти. Саме на молодь покладаються великі надії щодо утвердження й поширення високих етичних і моральних ідеалів та належних стандартів доброчесності у процесі освітньо-наукової діяльності, тому пояснення викладачами основних засад академічної доброчесності студентам та молодим науковцям у процесі освітньо-наукової та виховної діяльності стає одним із найбільш важливих завдань.

Життєва аксіома: хто знає, уміє, використовує, дотримується чітко визначених правил та принципів морально стійкої особистості, той і буде дотримуватися постулатів академічної доброчесності. У першу чергу в суспільстві та освіті ці правила притаманні педагогічним, науково-педагогічним та науковим працівникам, які беззаперечно зобов'язані дотримуватися принципів академічної доброчесності. Принципи академічної доброчесності вперше були визначені у статті «Викладачі та академічна доброчесність» (видання «Synthesis: Law and Policy in Higher Education», редактор Г. Павел):

- утверджувати важливість академічної доброчесності;
- плекати любов до навчання;
- ставитися до студента як до самостійної особистості;
- створювати атмосферу довіри в аудиторії;
- заохочувати відповідальність студентів за академічну доброчесність;
- формулювати чіткі очікування для студентів;
- розробляти справедливі та значимі форми оцінювання;
- обмеження можливості для академічної нечесності;
- кидати виклик академічній нечесності, коли такі випадки трапляються;
- допомагати визначати й підтримувати загальноуніверситетські стандарти академічної доброчесності (*Центр академічної доброчесності*).

Визначені постулати зобов'язують професорсько-викладацький склад закладу вищої освіти спонукати студентів до усвідомлення й чіткого дотримання фундаментальних цінностей вищої освіти через формування академічної культури, академічної грамотності, необхідних практичних навичок усної й писемної мови у студентів, які необхідні для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності; забезпечення їх необхідними знаннями та інструментами, оволодіння та оперування якими

є необхідними для повноцінного функціонування в освітній спільноті, а також на ринку праці в майбутньому.

У закладах вищої освіти запроваджуються навчальні дисципліни «Основи академічного письма», «Академічна культура та доброчесність», «Академічна доброчесність у наукових дослідженнях», «Правові аспекти академічної доброчесності», «Основи академічного письма» та інші, які трансформують академічну доброчесність з міфу у стале поняття, формують у студентів розуміння принципів академічної культури, базових засад академічної доброчесності та навичок її дотримання; розвиток навичок публічного виступу та наукової дискусії; уміння використання мови академічного письма як мистецтва самопрезентації; формування культури оформлення наукового тексту, отримують необхідну інформацію про порушення академічної доброчесності та можливі санкції, вчать писати відповідно до поставлених викладачем критеріїв та вимог.

Результатом вивчення цих дисципліни є *засвоєння* студентами поняття академічної чесності та нечесності, особливості стилю академічного письма; *уміння* оперувати навичками усного й писемного наукового мовлення; збирати факти, працювати з фаховими текстами, самостійно шукати і опрацьовувати джерела, виявляти власні аналітичні, критичні та творчі здібності, критично оцінювати власну працю та працю інших авторів.

Дієвим засобом щодо ознайомлення першокурсників, здобувачів вищої освіти та співробітників із основами академічної доброчесності та поглиблення навичок доброчесного академічного спілкування є розширене інформаційне поле, яке охоплює найрізноманітніші види і засоби інформування та навчання: проведення перших лекцій із навчальної дисципліни «Вступ до фаху»; доступ до онлайн-ресурсів, які розміщені на сайті у формі навчальних модулів, навчальних посібників з етики, допоміжних матеріалів, що стосуються правил цитувань та посилань; ознайомлення з сайтом університету та всією нормативно-інструктивною базою, представленою на ньому; проведення лекцій квестів, вебінарів, наукові конференції, круглі столи, конкурсів соціальних відео проектів та соціальної реклами, створення інформаційних бюлетенів, створення та розсилка листа новин, створення банерів і плакатів з даної тематики, проведення семінарів зі здобувачами освіти з питань інформаційної діяльності Університету, коректності написання наукових, навчальних посібників, статей, курсових та кваліфікаційних робіт, правил опису джерел та оформлення цитувань; інформація, яка стосується питань інтелектуальної власності та відповідальності за порушення її юридичних та моральних аспектів; інформація та спеціальне навчання учасників освітньо-наукового процесу з метою вдосконалення академічних навичок щодо правил користування електронними системами співставлення текстів

із метою виявлення плагіату, які є доступними в системі Інтернет та ті, які використовуються в університеті.

Значний об'єм роботи щодо інформування та навчання здобувачів вищої освіти з правилами та нормами академічної доброчесності покладається на випускові кафедри, центри та науково-дослідні лабораторії. Так, у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка під керівництвом доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри української мови і літератури О. М. Семеног результативно працює науково-дослідна лабораторія «Академічна культура дослідника», основними функціями якої є здійснення наукових досліджень та прикладних розробок із питань формування академічної культури дослідника в системі: заклад загальної середньої освіти – бакалаврат – магістратура – аспірантура педагогічних закладів вищої освіти, спрямованих на:

- проведення теоретичних та експериментальних досліджень актуальних проблем формування академічної культури суб'єктів дослідницького навчання;

- керівництво науковими дослідженнями докторами філософії, підтримка наукових досліджень докторів філософії, обдарованих студентів, залучення їх до науково-дослідної діяльності;

- удосконалення наукової кваліфікації науково-педагогічних працівників університету;

- науково-методичне забезпечення формування академічної культури дослідника: учнів старшої школи, бакалаврів, магістрів, докторів філософії);

- використання результатів досліджень у процесі підготовки бакалаврів, магістрів, науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;

- організацію наукових досліджень, проведення науково-методичних конференцій, семінарів, нарад у співпраці з установами Національної академії педагогічних наук України, закладами вищої освіти, закладами післядипломної освіти та загальноосвітніми школами.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти забезпечить самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного й підсумкового контролю результатів навчання; допоможе правильно здійснювати посилання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; убезпечить від порушення норм законодавства про інтелектуальну власність, авторське право й суміжні права; виховає потребу в наданні достовірної інформації про результати власної освітньої, наукової, творчої діяльності, використанні методик досліджень і джерел інформації.

А ще, у процесі реалізації заходів університетом та активної участі в них студентства, здобувач вищої освіти повинен чітко усвідомити та

протистояти категоріям академічної недоброчесності, феномен якої є багатограним та може набувати різних проявів і відтінків. У його основі лежить отримання певних переваг через навмисне порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, що завдають нищівного удару по якості освітньої діяльності та якості наукових досліджень, перетворюючи їх на протилежні феномени – дипломовану псевдоосвіту та небезпечну псевдонауку.

Основними проявами академічної не доброчесності, які визначені на законодавчому рівні є:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів під іменем власної особи, без зазначення авторства та належного оформлення посилань. Плагіат може мати місце як при виконанні завдань освітнього процесу, так і в науковій діяльності.

- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів, який передбачає використання власних попередніх праць автора в іншому контексті, без посилань на те, що такий текст вже був раніше використаний або опублікований;

- **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання;

- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

- **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

- **необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів вищої освіти;

- **хибне співавторство** – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту (Про освіту, 2017).

Кожен учасник освітньо-наукового процесу повинен усвідомлювати, що життя та діяльність, які не відповідають стандартам і традиціям академічної доброчесності, істотно деформують освітнє середовище, роблять його непрозорим та нездатним надавати супротив зовнішнім негараздам, обмежують спроможність до утвердження власних позицій. Успіх на шляху до подолання цих явищ може бути досягнутим за умови утвердження в українській академічній спільноті норм нетерпимості та несприйняття будь-яких корупційних проявів, утвердження високих морально-етичних принципів та стандартів і створення дієвих механізмів та процедур, здатних забезпечити їх добре ім'я.

Сповідуючи принципи академічної доброчесності, здобувач вищої освіти повинен бути готовим до перевірки робіт на предмет академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних засобів, для цього він повинен бути обізнаним та кваліфіковано вміти користуватися інформаційною базою з питань академічної доброчесності. З цією метою на веб-сайті університету створюється інформаційна рубрика «Академічна доброчесність», яка систематично поповнюється інформаційними та методичними матеріалами, використання яких сприяє інформаційній грамотності й попередженню плагіату, усвідомленню переваг чесного навчання, несе просвітницьку функцію, за допомогою якої стає можливим попередження випадків порушення принципів академічної доброчесності.

Упровадження принципів академічної доброчесності в українських закладах вищої освіти – це питання підняття якості вищої освіти та репутації самого закладу, підвищення їхнього рейтингу, визнання дипломів університетів на європейському та світовому рівнях, підвищення конкурентоспроможності випускників цих закладів. Як указує Л. Семененко, досягнути високої якості освіти можливо лише створивши середовище відповідальності та чесності (Семененко, 2016, с. 145-150).

А тому університети створюють, запроваджують та чітко дотримуються таких правових документів, як Кодекс академічної доброчесності, який є актом етичного регулювання *академічної діяльності* закладу вищої освіти – збіркою морально-етичних правил професійної поведінки та норм навчальної, наукової та творчої діяльності членів академічної спільноти університету, які ґрунтуються на попередньому досвіді, ціннісних орієнтаціях, ідеалах, світогляді членів академічної спільноти університету, регламентують стандарти соціальної поведінки учасників освітнього процесу, приписуючи обов'язковість їх виконання усіма учасниками академічної діяльності.

Кодекс академічної доброчесності – це документ, що схвалюється вищим колегіальним органом управління закладу вищої освіти і є обов'язковим до виконання всіма учасниками освітнього процесу. Метою створення Кодексу академічної доброчесності є прагнення університету

створити середовище, яке сприяє обміну знаннями, упровадженню інновацій, інтелектуальному розвитку учасників освітнього процесу, підтриманню особливої університетської культури взаємовідносин, запровадження та поширення інституту «академічної відповідальності» за порушення норм і принципів академічної доброчесності, і як результат – забезпечення якісної вищої освіти та отримання вагомих наукових результатів.

Студентська молодь складає особливу соціальну категорію молодих людей, яка за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями, світоглядними і громадянськими якостями відіграє головну роль у генеруванні та розповсюдженні ціннісно-нормативних орієнтирів суспільства, а студентське життя забезпечує як подальший розвиток особистісних якостей, так і соціалізацію студента як особистості, набуття необхідних для практики професійних знань та навичок, формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця, розвиток його професійних здібностей, становлення рис характеру, формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією. Тож реалізуючи своє право на якісну освіту, здобувачі вищої освіти усвідомлюють свої морально-етичні зобов'язання дотримуватися правил академічної доброчесності, зокрема, *у навчанні*:

- дотримуватися принципів чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності;

- обстоювати цінності академічної доброчесності та дотримуватися її правил у всіх видах діяльності в університетському просторі та за його межами;

в особистій поведінці:

- дотримуватися етичних норм спілкування та співпраці в університетському просторі та за його межами;

- усвідомлювати неприпустимість публічного коментування приватного життя чи особистих якостей студентів, викладачів та інших членів університетської спільноти.

Так, у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка вченою радою ухвалено Кодекс академічної доброчесності, метою якого є:

- формування академічних цінностей та високої академічної культури учасників освітнього процесу Університету;

- визначення принципів і встановлення норм академічної доброчесності як невід'ємної складової професійної етики та корпоративної культури;

- формування сприятливого академічного середовища для забезпечення високоякісного освітнього процесу, отримання вагомих наукових результатів, що містять об'єктивну новизну, установлення

взаємодовіри і взаємоповаги між всіма членами колективу, адміністрацією та особами, що навчаються;

- забезпечення всебічного розвитку інтелектуального, професійного та особистісного потенціалу всіх учасників академічної спільноти;
- виховання еліти України, формування громадянської позиції учасників освітнього процесу Університету;
- забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Університеті;
- формування високого рівня наукових та творчих, професійних і загальних компетентностей здобувачів освіти;
- утвердження в учасників освітнього процесу моральних та духовних цінностей, соціальної активності й відповідальності;
- виховання здобувачів освіти відповідальними, професійними, здатними до свідомого спрямування своєї діяльності;
- забезпечення необхідних умов для реалізації здобувачами освіти їх здібностей і талантів;
- підвищення позитивного іміджу та ділової репутації Університету у вітчизняному та європейському освітньому просторі;
- підвищення іміджу, престижу та репутації Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка як потужного навчально-наукового та високодуховного центру Слобожанщини та України, забезпечення його публічності, прозорості та відкритості (*Кодекс академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*).

Ухвалення Кодексу не є єдиним усвідомленням академічною спільнотою всіх проявів академічної недоброчесності. Наступним кроком є створення та діяльність комісії з етики та академічної доброчесності – колегіального, експертно-консультативного органу, метою якого є сприяння дотриманню етичних принципів і стандартів, фундаментальних принципів академічної доброчесності та розв'язанню етичних конфліктів між членами університетської спільноти. Важливо, щоб ролі членів комісії були деталізовані та придатні до реального впровадження, адже існування правил академічної доброчесності лише на папері без реальної роботи зведуть нанівець ініціативу та будуть грубим порушенням ідеї 42 статті Закону.

Сурова реальність сьогодення не розглядає доброчесність як пріоритет, адже незаплямованим залишитись у суспільстві, де корупція, плагіат і брехня – це норма, – важко. Професорсько-викладацький склад університету завжди наголошував на принципах доброчесності, зосереджує свою увагу на цих цінностях, формуванні нової академічної культури, яка базується на довірі, чесності, прозорості, реальному навчанні, справжній науковій роботі, ураховуючи те, що академічна доброчесність безпосередньо впливає на те, яку молодь виховує система

вищої освіти в країні, які цінності закладаються під час навчання в університеті та яким є секрет їх успіху в майбутньому.

Система забезпечення академічної доброчесності Університету також включає в себе підписання Декларації про академічну доброчесність учасниками освітньо-наукового процесу як вияв особистого прагнення кожного учасника освітньо-наукового процесу добровільного виконання принципів і норм Кодексу академічної доброчесності. Декларації розроблені та затверджені для двох категорій учасників освітнього процесу: науково-педагогічних, педагогічних і наукових працівників та Декларація здобувача вищої освіти.

Підписання Декларації про академічну доброчесність академічної спільноти університету науково-педагогічними, педагогічними і науковими працівниками університету є важливим кроком на шляху утвердження високих етичних норм та доброчесності в академічній спільноті Університету, справою честі кожного макарєнківця, проявом бажання здійснювати власну освітню, наукову, творчу діяльність, дотримуючись місії, візії, цінностей, корпоративної культури Університету, найвищих моральних і правових норм академічної доброчесної поведінки, керуючись законодавством України, етичними вимогами до професійної та наукової діяльності, виконання вимог Кодексу академічної доброчесності університету.

Ректор, проректори та члени Вченої ради стали першими з-поміж співробітників та здобувачів вищої освіти Університету, хто власноручним підписом засвідчив про підтримку ідей сповідання принципів і виконання зобов'язань, зазначених у деклараціях.

Декларацією про академічну доброчесність члена академічної спільноти Університету здобувач вищої освіти заявляє про підтримку політики Університету з академічної доброчесності та зобов'язується у своїй навчально-науковій, творчій діяльності дотримуватися зазначених у Кодексі академічної доброчесності Університету основних принципів та фундаментальних цінностей академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, а також загальнолюдських норм моралі; не використовувати ідеї, твердження, відомості, тексти тощо без посилання на джерела; використовувати лише достовірні джерела інформації, не вдаватися до фальсифікації чи фабрикування даних, самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю (для осіб із особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей), уникати будь-яких видів та форм академічної недоброчесності у власній освітній практиці та правомірно перешкоджати таким проявам у діяльності інших здобувачів, учасників освітнього процесу, надавати достовірну інформацію щодо результатів власної освітньої, наукової, творчої, спортивної, громадської діяльності.

Чи складно досягати задекларованих правил? Так, але якщо особа планує їх досягти, то вона здолає будь-які перешкоди, які створюють бар'єр для недоброчесності. У першу чергу – це повага до себе, феномен, що складається з дуже простих речей, які кожен з нас може легко засвоїти. Найкращий спосіб досягти гармонії з собою – це поводитися так, щоб ти ніколи не відчував неповагу до себе, а вагомим ключем до цього є – залишатися вірним собі і тому, що вважаєш правильним, незважаючи ні на що і ні на кого, адже, як вважає Е. Фромм, джерело норм моральної поведінки слід шукати в самій природі людини, що характер зрілої і продуктивної особистості є джерелом доброчесності, а зло – це байдужість до себе, це саморуйнування, а тому, щоб бути впевненим у своїх цінностях, людина має знати саму себе і свою здатність до добра (Фромм, 1998, с. 31-32).

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що феномен академічної доброчесності є багатограним та може набувати різних проявів, він охоплює сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу в освітній діяльності, у процесі викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень, він відіграє надзвичайно важливу роль у науковому світі, колі вчених, викладачів та студентів, є моральним ядром академічної культури й забезпечує гідну та свідому поведінку особистості протягом усього життя. Він потребує постійної роботи над собою.

Запропоновані шляхи вивчення й розуміння природи його походження уможливають розроблення та імплементацію ефективної політики університету щодо забезпечення академічної доброчесності як під час освітньо-наукового процесу, так і в повсякденному житті, адже студенти повинні здобути якісну освіту, необхідну передусім для них самих, бо саме від цього залежить їх майбутнє, а роботодавці, приймаючи молоде покоління на роботу, мають бути упевнені в якості дипломів, виданих університетами.

Зважаючи на еволюційний процес упровадження академічної доброчесності, наступним кроком у підтримці її принципів та протидії академічній недоброчесності в університетському середовищі буде дослідження академічної свободи, внутрішньої відповідальності здобувачів вищої освіти, про їх належне, сумлінне ставлення до виконання своїх академічних обов'язків, що ґрунтується на високому рівні правосвідомості й розумінні свого високого статусу.

ЛІТЕРАТУРА

- Killinger, B. (2010). *Doing the Right for the Right Reason*. McGill-Queen's University Press.
Кодекс академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Code of Academic Integrity of Sumy State Pedagogical University

named after A. S. Makarenko). Retrieved from: <https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>.

Про освіту (2017). Закон України від 05.09.2017 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 38-39 (On education (2017). Law of Ukraine of September 5, 2017. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38-39).

Семененко, Л. П. (2016). Академічна доброчесність – запорука якісної освіти. *Роль бібліотеки у створенні когнітивного ресурсу суспільства знань: технології, освіта, наука*, сс. 145-150. Режим доступу: <http://bit.ly/2ekakCW> (Semenenko, L. P. (2016). Academic integrity – a key to quality education. *The role of the library in creating a cognitive resource of the knowledge society: technology, education, science*, pp. 145-150. Retrieved from: <http://bit.ly/2ekakCW>).

Центр академічної доброчесності. *Десять принципів академічної доброчесності для викладачів*. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0ByePGdGpHh6Wb3Qzc2F3ODBuZWM/view> (Center for Academic Integrity. *Ten principles of academic integrity for teachers*. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/0ByePGdGpHh6Wb3Qzc2F3ODBuZWM/view>).

Фромм, Э. (1998). *Психоанализ и этика*. Москва (Fromm, E. (1998). *Psychoanalysis and ethics*. Moscow).

РЕЗЮМЕ

Пшенична Любов. Академическая честность: природа явления и приоритеты распространения среди студентов.

Статья раскрывает природу феномена академической честности как категорию морали, основой которой есть этика – система моральных норм и правил, которые проявляются в разных формах человеческих отношений: обрядах, религиозных нормах, законах и последовательно утверждает, что главной задачей университета есть воспитание у студентов стремления к знаниям и поиску истины, что тот, кто знает, умеет, использует, придерживается чётко определённых правил и принципов морально устойчивой личности, тот и будет придерживаться норм академической доброчесности.

Данные утверждения обязуют профессорско-преподавательский состав высшего учебного заведения направлять студентов к осмыслению и чётко придерживаться фундаментальных ценностей высшего образования, которые ведут к повышению качества знаний через формирование академической культуры, академической грамотности, необходимых практических навыков устной и письменной речи; управление знаниями и инструментами, умение пользоваться которыми необходимы для полноценного функционирования в образовательной среде, а также на рынке труда в будущем, а достичь высокого качества образования можно только создав академическую среду ответственности и честности.

Ключевые слова: честность, академическая доброчесность, этика, мораль, ценности, участники образовательного процесса, принципы, стандарты.

SUMMARY

Pshenychna Liubov. Academic integrity: the nature of phenomenon and its distribution priorities among students.

The article reveals the nature of phenomenon of the academic integrity as the morality category, the basis of which is ethics – a system of moral norms and rules manifested in various forms of human relations: customs, religious norms, laws and consistently. It argues that the main task of the university is to educate students and search for the truth that he who knows, knows how to use, adheres to clearly defined rules and principles of a morally stable personality, he will adhere to the postulates of academic integrity.

The given definitions oblige the teaching staff of the higher education institution encouraging students to understand and strictly adhere to the fundamental values of higher education, which are a direct way to improve the quality of knowledge through the formation of academic culture, academic literacy, necessary practical skills of oral and written language, which are necessary for successful training and future professional activity; providing them with the necessary knowledge and tools, mastery and operation of which are necessary for the full functioning of the educational community and the labor market in the future, and to achieve high quality education is possible only by creating an academic environment of responsibility and honesty.

Key words: honesty, academic honesty, ethics, morality, values, participants of the educational process, principles, standards.

УДК 378

Ліліана Хімчук

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,

ORCID ID 0000-0002-9243-3131

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/146-159

КОНСТРУКТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОДНА З БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається явище конструктивної педагогічної взаємодії як базової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Вона трактується як здатність педагога реалізувати навчально-виховні завдання шляхом використання комунікативних стратегій, що характеризуються позитивним взаємовпливом суб'єктів навчального процесу, а саме: «мова приймання» (мова схвалення та пасивне слухання); «активне слухання»; «комунікативні висловлювання»; «безпрограшне розв'язання конфліктів». Проаналізовано різні підходи до визначення педагогічної взаємодії, використання комунікативних стратегій, розроблених американським ученим-гуманістом Т. Гордоном та їх вплив на розвиток конструктивної педагогічної взаємодії. У статті розглянуто комунікативну стратегію «мови приймання», окреслено принципи, на яких вона повинна ґрунтуватися, а також описано стратегію «активного слухання», виокремлено її елементи.

***Ключові слова:** базова компетентність, педагогічна взаємодія, педагогічна стратегія, стратегія «мови приймання», стратегія «активного слухання», майбутні вчителі.*

Постановка проблеми. Стрімкий технологічний розвиток суспільства не тільки вимагає від освітян формування нових професійних компетентностей, пов'язаних із активним і швидким удосконаленням цифрових технологій, а й впливає і на роль учителя, надаючи їй нового значення в освітній системі. Учителі, оволодіваючи новими професійними вміннями, що певною мірою відрізняються від традиційних, опановують і нові ролі: навчальних консультантів, наставників, тренерів, які вміють налагоджувати позитивну безконфліктну взаємодію зі всіма суб'єктами навчального процесу. Виконуючи роль навчальних консультантів, учителі покликані стимулювати учнів ще й до взаємодії з навчальним контентом,